

ИВАН ЕФРЕМОВ ЕЛИНСКА ТАЙНА

Превод от руски: Цвета Пеева, 1969

chitanka.info

— Много съм ви благодарен — тихо се обърна към събралите се професор Израил Абрамович Файнцимер и хлътнолите му очи светнаха. — В трудните дни на войната вие не забравихте моя скромнен юбилей. От благодарност ще ви разправа един скорошен забележителен случай. Ние, учените, не обичаеме да говорим за още непотвърдени от фактите теории или дори нещо повече — за факти, ако са необяснени, затова приеете разказа ми като знак на уважение и доверие към вас.

Знаете, че посветих целия си живот на изследване човешкия мозък и дейността на психиката. Но към този извънредно интересен раздел на науката не подхождах едностранчиво, в рамките само на една тясна специалност, а се стараех да обхвана строежа и дейността на мозъка в цялата му сложност като мисловен апарат. Бях прилежен анатом, физиолог, психиатър и тъй нататък, докато не основах свое направление — психофизиология на мозъка. През последните години усилено работя върху изясняване природата на паметта и трябва да призная, че не съм постигнал нещо много — твърде трудна е задачата. Провирайки се слепешката сред хаоса от необясними факти, лутайки се в полумрак из сложните взаимни връзки на нервните клетки на мозъка, успях да се добера само до отделни явления, които не биха могли да станат основа на учението за паметта. Мимоходом се натъкнах на редица явления, които са още съвсем неизяснени, и аз дори не направих опит да съобщя за тях в пресата. Тези явления нарекох памет на поколенията, или родова памет. Няма да ви представям доказателства, а ще ви кажа само, че по наследство се предават редица доста сложни, безсъзнателни, понякога напълно автоматични действия от нервния механизъм на животното. Инстинктите и сложните рефлексии не могат, според мен, да се намират само в подкориято, в низшите центрове на мозъка. В случая непременно взема участие и кората — следователно целият механизъм е доста по-сложен, отколкото си представяхме досега. Опростяването на механизма на инстинктите е най-голямата грешка на съвременната физиология. Но това още не е памет, паметта стои много по-високо във веригата на все по-усложняващите се структури, контролиращи възприятията и осмислянето на околния свят. Съвременната наука приема, че паметта не е наследствена, т.е. отпечатъците от външния свят, които пази в себе си мозъкът и натрупва през живота на

индивида, завинаги изчезват със смъртта му и с нищо не обогатяват, нищо не придават на възникналото от този индивид потомство.

Същността на моето откритие се заключава в това, че намерих факти, доказващи предаването по наследство от поколение на поколение на някои отпечатьци в паметта. Моля да ме извините за дългото встъпление, но въпросът е толкова сложен, че трябваше да ви подготвя, иначе можехте да съзрете в необичайното, за което ви говоря, нещо свръхестествено, мистично. Не се усмихвайте, това е обща за всички хора или поне за голяма част слабост на човешката природа да приемат някой достоверен, но свършено необясним факт за свръхестествен.

Според представите на съвременната наука паметта се гнезди в килийките, образувани от най-сложните преплитания на израстъците на нервните клетки на мозъка, през време на индивидуалния живот, живота на един човек. Ще добавя, че някои от тези килийки, доколкото заобикалящата ни природа в течение на стотици векове в основни линии е една и съща, са възниквали еднакво у всички хора от поколение на поколение и най-после почнали да се предават по наследство. Ето тая несъзнателна или подсъзнателна памет на поколенията образува общата канава на нашето мислене независимо от образование и възпитание. Изследванията в тази насока са много трудни и аз още нямам нито един факт, доказан с опит.

Но отивам по-далеч и допускам, че в редки случаи комбинациите от килийките на паметта могат да се предават по наследство, като запазват от живота на изминалите поколения спомени, които понякога като че ли изплават на повърхността на съзнанието.

Това са например известните, но обикновено смятани за недостоверни факти на свършено точно описание на места от хора, които никога не са били там; сънища — възпроизвеждащи точната обстановка на минали събития, за които хората нито са чували, нито са виждали, и още много все от тоя род. Всички подобни явления набожните мистици и другите чудаци приемат като доказателство за прераждането на душата, а учените само свиват рамене. Вероятно има хора с по-изострена родова памет и обратно — хора, у които тя просто липсва.

И така, драги мои, през дните на Великата война аз неочаквано получих доказателство за съществуването на родовата памет. Войната

ме принуди да се откъсна от чисто научните си занимания. Не можех да не взема участие в медицинската работа на Съветската армия и станах консултант едновременно на няколко големи болници, където многобройни случаи на контузии, шокове, психози и други травми на мозъка изискваха по-специални познания.

Вкъщи се връщах късно вечер, обикновено поседях час-два в креслото пред бюрото си, почивайки си и в същото време размишлявайки върху начините за лекуване на особено трудните случаи. Понякога си записвах важни факти или се ровех в литературата, търсейки описание на сходни клинични случаи.

Стана ми навик така да прекарвам времето си. С приятели и колеги рядко се виждах. Поради късното прибиране не ми оставаше никакво свободно време, а телефонните разговори никак не обичам и използвам този уред само в крайни случаи. Необикновеното дойде съвсем ненадейно в една такава тиха вечер. Мислех за един случай на загубване на речта от един старши лейтенант, контузен от мина. Вече бе почнало да се оформя бъдещото заключение, когато позвъня телефонът. Не чаках никой да ми се обади и в тишината, както се бях съсредоточил, позвъняването така ме стресна, че вдигнах слушалката, мръщейки се от досада. Ухото ми на лекар долови нервна напрегнатост в гласа, който питаше това ли е домът на професор Файнцимер. Ето диалога, който последва:

— Професор Файнцимер?

— Да.

— Моля, извинете, че ви звъня толкова късно. Пет пъти се обаждах през деня, докато най-после ми казаха, че по-рано от единадесет няма да се приберете.

— Нищо, аз не си лягам по-рано от един. С какво мога да ви служа?

— Да се обърна към вас ме посъветва професор Новгородцев. Каза ми, че вие сте единственият човек, който може да ми помогне. Каза още, че ще представлявам за вас интересен обект. Аз съм лейтенант, бях ранен, наскоро излязох от болницата и бих искал...

— Бихте искали да се видите с мен. Утре в два часа в първото отделение на Втора хирургична клиника. А, знаете адреса... Добре, попитайте за мен, там ще ви упътят.

Гласът срамежливо измърмори благодарност и млъкна. Поставих слушалката. Името на моя приятел хирург, който неведнъж бе намирал за мен много важни случаи на заболявания, говореше, че и този болен ще бъде интересен. Помъчих се да се досетя за какво ли може да се отнася, после оставих това безполезно занимание, запуших и продължих размишленията си за контузията.

В специалната военна болница аз често ползувах кабинета на главния хирург за консултациите си. В два часа излязох в коридора и тръгнах край огромните прозорци по меката пътечка, която съвсем заглушаваше крачките. До последния прозорец стоеше човек с превръзка на ръката. Когато се приближих, видях съсредоточено и измъчено младо лице. Военната гимнастърка със следи от наскоро свалени лейтенантски звезди много отиваше на стегнатата му стройна атлетическа фигура. Раненият тръгна към мен и каза:

— Вие сте професор Файнцимер, нали? Веднага почувствувах, че сте вие. Аз съм този, който ви се обади снощи.

— Много добре, да вървим — отворих вратата и го въведох в кабинета.

— Най-напред да се запознаем — и по навик му протегнах ръка. Раненият лейтенант, смущавайки се, ми подаде лявата си ръка (дясната безпомощно висеше на широка превръзка) и си каза името — Виктор Филипович Леонтиев.

Запуших и му предложих цигари, но той отказа и седеше, наведен напред, като в същото време дългите гъвкави пръсти на здравата му ръка нервно опипваха украшенията от резба по масивното бюро. С професионална предпазливост внимателно изучавах външността му.

Правилно лице с тънък нос, гъсти, ясно очертани вежди и малки уши. Приятно очертани устни, тъмна коса и тъмнокафяви очи. „Впечатлителна и страстна натура“ — помислих си аз, отбелязвайки виновно-смутения израз на лицето му, характерен за много нервни или тежко болни хора. Той на няколко пъти ме погледна в очите, веднага свеждаше поглед и правеше някакво движение с гърлото, като че преглъщаше нещо. „Ваготоник“ — мерна се в ума ми.

Най-сетне лейтенантът заговори, вълнувайки се, с тих глас, като понякога леко се задъхваше. Усмихна се и бях очарован от тази бегла,

но някак особено ведра усмивка, която изведнъж премахна измъчената мрачност от младото му лице.

— Професор Новгородцев ми каза, че отдавна изучавате разни трудно обясними мозъчни заболявания. Той е, знаете ли, много сърдечен човек. Цял живот ще го помня с благодарност... Сега съм в лошо състояние — преследват ме халюцинации и чувствавам някакво страшно напрежение, което все повече се засилва. Отгоре на това — безсъние и силни болки в главата, ето тук — и той посочи горната част на тила си. — Разни лекари опитваха да ме лекуват, но нищо не помогна.

— Разкажете ми как ви раниха — помолих го аз и пак очарователна бегла усмивка преобрази лицето му.

— О, това едва ли може да има отношение към заболяването ми. Ранен бях от парче мина в дясната ръка, но нямах никакви контузии. Парчето раздроби костта, извадиха го, смятат по-късно да ми направят присаждане на кост.

— Значи нито при раняването, нито после не сте имали контузии?

— Не, никакви.

— А кога започна това особено психическо състояние?

— Отскоро, преди около месец и половина... Да, май още в болницата у мен заедно с оздравяването все повече се засилваше чувството на безпокойство. После то премина, а сега пак се появи. Има вече два месеца как съм излязъл от болницата.

— А сега ми разправете коя е причината според вас за заболяването ви?

Лейтенантът се бореше с нарастващото смущение. Побързах да му помогна, като заявих строго, че щом е дошъл да търси помощта ми, длъжен е да ми даде колкото се може повече сведения. Аз не съм пророк, нито знахар, а просто учен, комуто е нужна определена фактическа основа за решаване на какъвто и да е въпрос. Нека не се стеснява, днес имам свободно време и да ми разправи всичко най-подробно. Раненият постепенно надви стеснителността си и почна да разказва, като отначало се запъваше и с усилие търсеше думите, но после моето спокойно внимание го предразположи и ми разправи цялата си история, дори, бих казал, с художествен усет.

Преди войната лейтенант Леонтиев бил скулптор и аз наистина си припомних, че съм виждал някои негови работи на една изложба на Кузнецки мост. Бяха главно малки статуетки на спортисти, танцьорки и деца, изпълнени просто, но с дълбоко познаване природата на движението и тялото, присъщо само на истинския талант.

Художникът сам бил спортист-плувец. На едно състезание по плуване срещнал Ирина, която го поразила със съвършената красота на тялото си. Трябва да имаш сърце на влюбен и душа на художник, за да можеш така живо, скромно и кратко да разправиш за любимото момиче.

С тази любов у Леонтиев се появило властното желание да работи. Решил да направи статуя на своята любима и да придаде в нея целия блясък, целия огън на бликащото от жизненост същество. Това, отначало смътно желание постепенно се оформило и затвърдило, докато най-сетне художникът бил всецяло обзет от своята идея. Но дълго не можел да реши какъв материал да използва за статуята. Призрачната белота на мрамора не била подходяща, не съответствувал на идеята му и тъмният бронз. Другите сплави или ограничавали въображението му, или били нетрайни, а художникът искал да запази за вековете красотата на своята Ирина.

Решението дошло, когато Леонтиев се запознал с древногръцките автори, които споменавали за незапазили се до наши дни статуи от слонова кост. Слоновата кост — ето необходимият му материал, плътен, позволяващ да се изпълнят и най-дребните детайли, именно ония, които с вълшебството на изкуството създават впечатление за живо тяло. Най-сетне цветът, съвършенството на повърхността и дълговечната трайност — да, точно такъв материал му трябвал.

Като знаел, че отделни парчета слонова кост могат да бъдат залепени, без да остане следа от съединяването, художникът посветил цялото си време, за да намери и подбере подходящи парчета слонова кост. Трябва да се каже, че това му струвало много труд: у нас слонова кост не се намира. И Леонтиев едва ли би успял да си набави необходимия материал, ако не му бил помогнал негов приятел геолог, открил току-що по северното крайбрежие на Сибир грамадно гробище на мамутови бивници. Скрити надълбоко във вечно замръзналите пластове на крайбрежните тераси, бивниците били съвсем пресни,

сякаш принадлежали на животни, загинали едва вчера, а не преди дванадесет хиляди години. Леонтиев бързо подбрал нужното му количество и се върнал в Москва, изпълнен с желание незабавно да започне работа.

Избухнала войната и го отвела далеч от любимата и от света на чувствата. Той честно изпълнил дълга си, храбро се сражавал за всичко скъпо нему в родината, но след два месеца отново се озовал в Москва тежко ранен. Тук го посрещнала Ирина — почти нищо не се било променило в нея, само нежността ѝ била сега по-силна, а безгрижната веселост се сменила с тъга и загриженост.

Предишните мечти с нова сила обзели художника. Но сега той с горчивина съзнавал, че с една ръка не ще може да извае статуята и че дори да опита, творческият му порив ще се изпари от трудностите, които ще срещне при изпълнението — изпълнение убийствено бавно. Към мъката от безпомощността се прибавил и страх: едва сега осъзнал напълно страшната разрушителна сила на съвременната война. Страхът, че няма да успее да изпълни намисленото, да улови, да спре момента на разцъфтяващата сияйна красота на Ирина, още в болницата го карал често тревожно да се мята в леглото или да не спи по цели нощи. Умът му търсел изход, тревогата прониквала все по-дълбоко в съзнанието му, нервното му напрежение растяло.

Минавали седмици, психическата напрегнатост станала просто непоносима. Нещо неосъзнато, голямо се надигало в душата на Леонтиев и настойчиво търсело изход. Струвало му се, че е длъжен да си припомни нещо и тогава изведнъж ще се отприщи бушуващото в него напрежение, ще се върне предишното спокойствие и яснота. Спял малко, ядял малко. Трудно му било да общува с хората. Сънят му бил нездрав, напрежението в мозъка му все растяло. Много често вместо сън се нижели върволици смътни образи. Струвало му се, че още малко и изопнатата трептяща струна в мозъка му ще се скъса, ще дойде пълното умопомрачение. И така след няколко неудачни опита да говори с други лекари Леонтиев дошъл при мен.

Попитах го не е ли имал повтарящи се халюцинации или както той ги наричаше мислообрази. Лейтенантът поклати глава и каза, че този въпрос са му задавали и другите лекари.

— Какво от това — възразих аз, — естествено всички търсим едни и същи опорни точки, щом използваме една и съща наука. Но ще

ви задам въпроса малко по-иначе — помъчете се да си спомните не е ли имало нещо общо във всичките ви видения, някаква основна свързваща ги идея?

Леонтиев помисли малко, оживи се и отвърна кратко:

— Да, безспорно.

— Коя е тя?

— Струва ми се древна Елада.

— Т.е. искате да кажете, че всички картини, преминаващи мислено пред вас, са свързани някак си с представата ви за Елада?

— Да, точно така, професоре.

— Добре. Съсредоточете се, оставете мислите ви да текат свободно и ми разкажете например две-три от вашите халюцинации, най-ярките и цялостни.

— Ярки има много, но цялостни — не, професоре. Там е работата, че всяко мое видение сякаш постепенно се стопява, изчезва.

— Това, което казахте, е много важно, но после ще поговорим за него, а сега са ми нужни примери от вашите мислообрази.

— Ето един от особено ярките: бряг на спокойно море, облян от слънце. Топазови вълни бавно се плискат по зеленикавия пясък и върховете им почти достигат малката горичка от тъмнозелени дървета с гъсти и широки корони. Наляво ниска крайбрежна равнина, която, разширявайки се, изчезва в синкавата далечина, където смътно се очертават контурите на някакви здания. Надясно от горичката стръмно се издига висок скалист склон. Нагоре по него се вие път и този път сякаш се усеща зад дърветата, зад горичката... — лейтенантът млъкна и ме погледна с предишното виновно изражение. — Това е всичко, професоре.

— Отлично, отлично, но първо отде знаете, че е Елада, и второ, не приличат ли виденията ви на картини от художници, възпроизвеждащи Елада и въображаемия ѝ живот?

— Не мога да кажа отде знам, че е Елада, но го знам твърдо. И нито едно от тия видения не е отражение на картините, които съм виждал, изобразяващи живота на древните гърци. А в детайлите има и напомнящи, и с нищо не напомнящи на общите за всички ни представи, образувани от любими художествени произведения.

— Няма повече да ви изморявам. Разправете ми само още някой мислообраз от вашите халюцинации и за днес стига.

— Пак каменист висок склон, зноен пек. По него се вие тесен път, потънал в горещ бял прах. Ослепително слънце, нагретият въздух трепти в омара. Горе по гребена на склона се виждат дървета, а зад тях се извисява бяло здание с ред стройни колони над самата пропаст. И нищо повече...

Разказите на лейтенанта не ми дадоха никаква нишка, за която да се заловя. Сбогувах се с моя нов пациент без чувство на увереност, че ще мога да му помогна, и обещах след ден-два, като попремисля, да му позвъня.

Следващите два дни бях много зает и дали че мозъкът ми бе преуморен, или защото заключението още не се бе оформило в главата ми, но нямах никаква представа за заболяването на Леонтиев. Определеният срок изтече и вечерта с чувство на вина вдигнах слушалката на телефона. Леонтиев си беше в къщи и ме досрамя, когато от тона му разбрах с каква надежда е очаквал обаждането ми. Казах му, че зает с много други неща, не съм имал възможност както трябва да помисля и затова ще му позвъня след няколко дена, и го попитах не е ли имал нови видения.

— Разбира се, пак много, професора — отвърна Леонтиев.

Помолих го да ми разправи по телефона най-яркото си видение и ето какво чух.

— Високо над морето стои бяло здание и портикът му с шест високи колони опасно се извисява над пропастта. Встрани от портика се виждат бели колонади, полускрити в зеленината на дърветата. Към портика води широка бяла стълба, заобиколена с парапет от мраморни блокове, наредени с геометрична точност. Горният край на парапета плавно се закръгля и под него се вият ясно очертани барелефи на движещи се голи фигури. На всяка площадка, заобиколена с кипариси, има статуи. Не мога да разгледам добре статуите, пречи ми отблясъкът на ослепителното слънце по мраморните стъпала...

Когато свърших разговора, облекнах се в креслото и дълго мислих над странното заболяване на Леонтиев. Не е нужно да ви описвам всичките си разсъждения. Те са толкова неинтересни, колкото обикновената верига от факти на ежедневно ни съществуване, неинтересни, докато не се случи нещо, което изведнъж да промени всичко.

Така стана и сега. Както си разсъждавах, като мълния ме озари мисълта, че отделните видения на художника представляват откъси от нещо цяло в постепенното му развитие. А щом е така, то... не съм ли попаднал на случай на родова памет, запазила се през вековете и проявила се именно у тоя човек?! Развълнуван от предположението си, продължих да нанизвам известните ми факти на внезапно появилата се нишка. Леонтиев се оплакваше от болки в горната част на тила, а именно там, по моите представи, в задната част на големите полукълба, се гнездят най-древните връзки — килийките на паметта. Очевидно под влияние на огромното душевно напрежение от недрата на мозъка са почнали да изплават древните отпечатъци, скрити под цялото богатство на паметта от личния му живот. И натрапчивото усещане, че се мъчи да си спомни нещо, безспорно е отзвук на подсъзнателното плъзгане на мисълта по непроявените отпечатъци на паметта. Както у всички художници, зрителната памет на Леонтиев трябва да е необикновено силно развита. Това е помогнало изплавалите откъси да се отразят в мислите му като картини.

Намерил веднъж опорна точка, аз продължавах да търся доказателства за догадката си, но прекъснах разсъжденията си и отново вдигнах слушалката. Ако разсъжденията ми бяха верни, сега трябваше да чуя от Леонтиев онова, което очаквах. Ако не го чуех, всичките ми разсъждения ще са неверни и пред мен пак щеше да се изправи гладката непроницаема страна на неизвестното. Не съобразих, че вече е късно. Но Леонтиев както обикновено не спеше и веднага се обади...

— Вие ли сте, професоре? — чух в слушалката напрегнатия му глас. — Значи сте стигнали до нещо?

— Ето какво, знаете ли родословието си?

— О, колко пъти са ме питали за това! Доколкото знам, в рода ни няма луди, пияници и болни от венерически болести.

— Оставете лудите, това не ме интересува. Знаете ли какви са били по националност вашите прадеди, откъде са били, от коя страна? Вие трябва да сте южняк.

— Така е, професоре, но аз не мога да разбера какво...

— После ще ви обясня, не ме прекъсвайте! И така кой от рода ви е живял в южните страни?

— Аз не съм знатна личност и не знам точно родословието си. Родителите на дядо ми са били родом от остров Кипър. Но това е било много отдавна. Дядо ми се преселил в Гърция, оттам в Русия, в Крим. И аз самият съм роден в Крим. Но за какво ви е нужно това, професоре?

— Разберете, ако догадката ми е вярна... — без да скривам радостта си отвърнах аз и накрая се уговорих с Леонтиев да го приема на другия ден.

В леглото още дълго размишлявах. Задачата беше ясна, диагнозата — вярна, сега трябваше да усиля проявяването на родовата памет до някакъв важен за Леонтиев предел. Но до какъв предел — Леонтиев, разбира се, не знаеше, а и аз самият не се досещах. Заспивайки, реших, че бъдещето само ще покаже.

На другия ден в същия кабинет и в предишната поза седеше Леонтиев. Бледото му лице вече не беше мрачно и той постоянно ме следеше с очи, докато се разхождах из кабинета и му обяснявах теорията си. Когато свърших, седнах в креслото зад бюрото, а той продължи да седи дълбоко замислен. Размърдах се, и Леонтиев трепна, после, гледайки ме право в очите, запита:

— А не мислите ли, професоре, че и самата идея за статуя от слонова кост не случайно се е породила именно в мен?

— Да, може би — отсякох аз, тъй като не исках да се отвличам от хрумналата ми идея как по-нататък да изясня спомените на Леонтиев.

— А няма ли и онова, което съм длъжен да си спомня, отношение към моята статуя — продължи да настоява художникът.

— О, много вероятно — веднага отговорих, защото думите на художника сякаш поставиха точка на мислите ми.

Моята догадка силно му бе повлияла. Може би той инстинктивно чувствуваше, че пътят за разрешаване на загадката е верен и вече сам ми помагаше в търсенията.

Условихме се, че Леонтиев ще се постарее веднага да се изолира от всички външни въздействия. Ще се затвори в къщи и в полумрака ще се мъчи да се съсредоточи над своите видения, а когато картините почнат да избледняват, ще се опита отново да ги възстанови. Не бива да се бори с усещането, че е длъжен да си спомни нещо, а обратно, да го усилива, като възбужда паметта си с някои особени лекарства по мое предписание. В усилията да си припомни нервното напрежение

можеше да стигне до опасен предел, но налагаше се да рискуваме. За виденията и състоянието си Леонтиев щеше да ми съобщава по телефона всяка вечер.

Този път лейтенантът побърза веднага да се прибере в къщи. Докато наблюдавах стройната му фигура, още веднъж си помислих за рядката привлекателност на този човек, който, кой знае защо, ми бе станал скъп. Вечерта въпреки очакванията ми Леонтиев не се обади. Поразтревожен, вече се канех сам да му звъня, но се разколебах, реших да не преча на пациента си да се съсредоточи. Все пак ме гризеше съмнение за безопасността на измисления от мен начин на лекуване и когато на другата вечер телефонът позвъня, погледнах с облекчение противния апарат.

— Професоре, изглежда сте прав. Аз влязох — без предисловие ми събщи Леонтиев и в гласа му, както ми се стори, вече не се долавяше болезнената напрегнатост.

— Какво? Къде влязохте? — не разбрах аз.

— Ами в оня къща или дворец, в онова бяло здание над пропастта — бързо заговори художникът. — Разбира се, всичките картини имат връзка помежду си. Сега виждам какво има вътре в зданието. Голяма стая или зала. Вместо врата — широко разтворена медна решетка. Подът е застлан с медни листове. Тук има много статуи и някакви други неща, но тях не мога да разгледам добре. До стената срещу решетката, в центъра на главната ос на залата, има широка аркада, през която се вижда светлото небе. До аркадата, има бяла статуя и наоколо някакви масички и съдове... О, боже мой, сега се сетих: та това е ателие на скулптор! Довиждане, професоре!

Слушалката глухо щракна. Сега и аз, не по-малко от самия художник, изгарях от нетърпение, съзнавайки ясно на какъв необикновен случай бях попаднал; Но като учен съм навикнал да чакам и продължих да се занимавам с работата си, въпреки че телефонът мълча през двете следващи вечери. Позвъни се рано сутринта, когато се канех да започна трудовия ден, и не очаквах никакво съобщение от Леонтиев. Художникът уморено ме помоли веднага да отида при него.

— Изглежда, приключих със странствуванията си из древния свят, нищо не мога да разбера, професоре, а много се боя... — той не се доизказа.

— Добре, чакайте в къщи или ще дойда, или ще ви позвъня.

Щом уредих да бъда свободен сутринта, тръгнах за Таганка и доста лесно намерих сивата къща с куличка, разположена в градинката, скрита в чупката на улицата. Художникът ме въведе в стаята си, доста просто наредена, без някакъв нарочен безпорядък, приет, кой знае защо, у хората на изкуството.

През прозореца, закрит с дебела завеса, не проникваше светлина. Малката лампичка, покрита с нещо синьо, едва даваше възможност да се различат предметите. Усмихнах се, като видях с каква акуратност бяха изпълнени всичките ми нареждания.

— Запалете осветлението, нищо не се вижда.

— Ако може, по-добре да не го паля, професоре, — плахо помоли моят пациент, — боя се да не би пак да не съм сполучил, а сега тъкмо съм се съсредоточил. Няма да имам вече сили отново да се съсредоточа.

Разбира се, съгласих се и Леонтиев, след като махна покривчицата от лампата, ме настани на широкия диван и сам седна. Даже при слабата светлина можах да забележа как бяха хлътнали и колко бледи бяха страните му.

— Хайде, разказвайте — ободрих аз художника, като вадех цигара и внимателно наблюдавах блестящите му очи.

Леонтиев бавно посегна към масичката, взе от нея някакъв лист и мълчаливо ми го подаде. Големият лист бе изпълнен с неравни редове от непонятни знаци. Някакви кръстчета, ъгълчета, дори и осморки, не написани, а по-скоро старателно прерисувани, се редуваха на групи, образувайки очевидно отделни думи.

В общи черти аз имах представа за различните азбуки, както за древните, така и за съвременните, но никога нищо подобно не бях виждал. Отгоре имаше два къси реда, изглежда нещо като заглавие.

Дълго гледах листа с неизвестната писменост и предчувствие за необикновеното постепенно ме завладя, онова забележително усещане, познато на всеки, направил някакво голямо откритие.

Когато вдигнах очи, видях, че художникът ме наблюдава, даже устните му бяха полуотворени, което придаваше на лицето му детско изражение.

— Разбирате ли нещо, професоре? — тревожно запита Леонтиев.

— Нищо — отвърнах аз, — но надявам се да разбере след вашите обяснения.

— О, това е все същата верига от видения. Нали помните, че ви позвъних и ви разправих за вътрешността на зданието. Докато разговарях с вас, съобразих, че това е ателие на скулптор или художествено училище. Тази нова връзка с моята мечта ме порази и побързах да се върна пак към халюцинациите, като виждах вече в тях някаква определена линия, някакъв смисъл, който аз навярно трябваше да разгада.

Съсредоточавайки се според вашите указания, все повече се отдавах на виденията, като ги усилвах, но картините някак избледняваха, ставаха неясни. Щом се появяха по-ясни и дълги видения — неизменно се връщаше залата в бялото здание, ателието. Друго нищо не можех да видя и почнах вече да се отчайвам. Изведнъж забелязах, че част от залата при всяко ново видение става все по-отчетлива и разбрах: продължението на мислените картини трябва да търся само вътре в ателието на скулптора — по-нататък виденията ми не отиваха. Колкото и да се стараех, тъй да се каже, да изляза от ателието, нищо не можех да видя.

Все по-отчетлива ставаше дясната страна на стената срещу решетката, там, където имаше широк и нисък прозорец — арка. Видението ту избледняваше, ту пак се появяваше, като всеки път забелязвах все нови подробности. Отляво, на фона на боровете и небето, които се виждаха през аркадата, се очертаваше силуетът на малка статуя, колкото половин човешки ръст, направена от слонова кост. Мъчих се да я разгледам, но тя не ставаше по-ясна, а обратно — избледняваше. Така избледня и една друга подробност, станала отначало по-отчетлива от статуята — ниска и дълга вана от сив камък, пълна догоре с някаква тъмна течност. Във ваната смътно се виждаха очертанията на скулптурна фигура, като че на голо тяло, но и този детайл избледня, а до ваната се открии маса с дебел каменен плот. На средата на масата имаше квадратна плоча от гладка мед, покрита с някакви знаци, а пред нея — черен кинжал и синя стъклена чаша.

Тази плоча, или по-скоро меден лист, все по-ясно се открояваше и най-сетне всички видения се съсредоточиха в него. Отчетливо виждах позеленялата повърхност с изрязаните върху нея знаци. Без да разбирам нещо, интуитивно съобразих, че това е краят на серията

мисловни картини или, според вас, затварянето на веригата от видения. Обзет от необяснима тревога, почнах бързо да преписвам знаците от медната плоча. Нали виждате, професоре — и гъвките му пръсти запрелистиха цял куп листове. — Трябваше отново и отново да чертая. Видението изчезваше и понякога с часове не се появяваше, но аз търпеливо чаках, докато най-сетне успях да начертая всички знаци на този лист, който е в ръцете ви. А сега вече нищо не виждам, страшна умора, всичко ми е безразлично... Само не мога да заспя, боя се смътно да не съм сгрешил. Преди рязко почувствувах, че това е мое — скулптурите, статуята от слонова кост, а сега нищо не разбирам. Какво означава всичко това, професоре?

— Вижте какво — отвърнах, запъвайки се от силно вълнение, — вземете това приспивателно, приготвих го в случай, че прекалите с вашите видения. Ще заспите, сега ви е особено нужно, а аз ще взема листа и довечера ще имаме представа какво означава. Действително халюцинациите ви са стигнали до своя край. Не разбирам още всичко, но мисля, че сте си спомнили именно онова, което ви е било нужно... Само тези странни писмени знаци... Още веднъж ще ви попитам защо сте уверен, че вашите видения са от Елада?

— Професоре, не мога да ви обясня защо, но съм уверен — видях Елада или по-точно части от нея.

— Така. Постарайте се да заспите, а после махнете всички тия затворнически щори, мили мой, и се върнете към живота. Не, стига, стига засега! — прекъснах по-нататъшните въпроси на художника и бързо излязох, отнасяйки със себе си тайнствения текст.

„Още малко търпение — разсъждавах аз, докато вървах към трамвая — и всичко ще стане ясно. Или това е наистина изплавал от дълбините на миналото текст на нещо важно, или... налудничави измишльотини. Не, на последното не прилича. Едни и същи знаци често се повтарят, групите от различен брой знаци са разделени с интервали, а горе е очевидно заглавието. И така щом художникът е уверен, че е Елада, трябва да отида при елинист. Кой в Москва е най-голям специалист по тази част?“ — продължавах разсъждението си, но не можах за никого да се сетя. Когато се върнах в къщи, с помощта на справочника за научните работници, календара на Академията, и презрения телефон узнах името на нужния ми специалист. Имах късмет, след четиридесет минути вече пушех поредната си цигара в

кабинета му, докато ученият, вперил поглед в подадения му от мене лист, разглеждаше тайнствените знаци.

— Откъде сте го взели, по-точно преписали? — възкликна елинистът, пронизвайки ме с присвитите си подозрителни очички.

— Ще ви разправа всичко, без да скривам, само по-напред ми обяснете какво е това.

Ученият нетърпеливо въздъхва и пак се наведе над листа, като заговори с равен глас:

— Донесеният от вас текст е написан с тъй наречените кипърски букви, от сричковата азбука, от дясно на ляво, т.е. по най-древния за Елада способ. Прилича на еолийското наречие от древногръцкия език, затова ми е трудно бързо да превода откъса. Ето заглавното изречение — да, интересно! Състои се от три думи: горе — малактер елефантос, под него долу — зитос. Първите две думи означават буквално омекчител на слонова кост, а в преносно значение — скулптор на слонова кост. Нашето понятие „майстор“ също произлиза от този корен. Зитос е особена неизвестна течност, средство за смекчаване на слоновата кост. Нали знаете, че в древна Елада художниците са знаели някакво тайно средство, което е правело слоновата кост мека като восък и благодарение на него те са могли да изработват доста съвършени произведения, които после са се втвърдявали, превръщайки се отново в обикновена слонова кост. Тази тайна е безвъзвратно загубена и никой досега...

— О, дявол да го вземе, всичко разбрах! — скачайки, закрепях аз, но като видях изплашеното, недоумяващо лице на учения, се сепнах и бързо добавих: — Извинете, за бога, но това е много важно за мен, по-право за моя пациент. Не можете ли още сега да ми предадете, макар и в най-общи черти, съдържанието на останалия текст?

Елинистът сви рамене и не отговори. Но аз видях, че очите му зашариха по редовете на листа и се постарях да седя тихо в креслото, едва сдържайки вълнението си и обзелата ме луда радост. След няколко минути, които ми се сториха много дълги, ученият каза:

— Доколкото мога да разбера без специални справки, тук е записана химическа рецепта. Говори се за морска вода, после за прах от етакен, за някакво масло на Посейдон и тъй нататък. Навярно това е рецептата на средството, за което ви споменах преди малко. Това е наистина много важно — заключи елинистът доста сухо, както ми се

стори, за значението на думите му, но тъй или иначе всичко ми стана ясно.

На медната плоча, т.е. на листа, бе записана рецептата за омекчаване на слоновата кост. Художникът си я бе спомнил най-сетне през десетки поколения и действително сега щеше да може да извае статуята на Ирина!

Ученият ме гледаше очаквателно. Тържествено станах и крачейки назад-напред из кабинета, му разправих историята на пациента си. Когато свърших, изражението на недоверчиво изумление окончателно бе изчезнало от лицето на елиниста. Мъничките очички бяха станали съвсем добри и дори леко влажни. Аз още се сбогувах, а ученият вече ровеше из библиотеката си, като вадеше книга след книга. Спокоен, че обещаният превод ще бъде направен във възможното най-скоро време, запътих се към вратата, но припомнил си разказа на художника за вътрешната уредба на бялото здание, спрях се на средата на кабинета.

— А за какво са били до масата кинжалът и синята стъклена чаша?

— Защо да не предположим, щом вече сме почнали да фантазираме, че рецептата за течността „зитос“ се е съобщавала само на избрани майстори под клетва и смъртна заплаха, ако разкрият тайната? Тогава кинжалът и чашата за отрова са обикновените атрибути на практикуваните през хилядолетия обреди на посвещаване.

Усещането за покой и щастие на победилия разум не ме напущаше и когато се озовах в тишината на кабинета си. Но нетърпението ме накара веднага да позвъня на Леонтиев. Развълнуван, той каза само:

— Идвам!

Много живо си спомням оная вечер, изтощеното лице на Леонтиев с резките сенки от настолната лампа и напрегнатите до изстъпление очи, с пробягващите в тях искри на тържество.

— И така аз открих, не, спомних си загубената тайна на древните майстори? — извика художникът, все още невярващ на случилото се. — Но как все пак стана това?

Обясних му, че науката още няма точни данни, но по всяка вероятност в предишните поколения на неговите прадеди е имало майстори, които са знаели тайната. Поради жизнено важното значение

на рецептата в паметта на някои от неговите прадеди са се образували някакви много здрави връзки, зафиксирани са се за предаване в механизма на наследствеността. Тези връзки, запазили се на тайно място в личната му памет, са се проявили и у него, Леонтиев. По такъв начин в случая чудното е само едно — забележителното съвпадение на наличието на звено от древна памет и значението на елинската тайна именно за него, станал също скулптор като прадедите си. Огромното желание да извае статуя на Ирина, волята и силното напрежение са му помогнали да извика от областта на подсъзнанието картините от древната зрителна памет. Без сам да разбира, той все пак е чувствувал, че знае, и знае именно това, което му е било толкова нужно.

Края на обяснението ми художникът вече слушаше разсеяно, като кимаше с глава, намеквайки, че всичко е разбрал. Щом свърших, бързо запита:

— Значи когато ученият направи превода, аз ще имам рецептата на това средство, така ли професоре? Напълно ли сте уверен?

Трудно ми е да предам радостта и вълнението на художника след моя утвърдителен отговор.

— Помислете само, сега аз и с една ръка ще мога да изпълня мечтата си, целта си... — дългите му пръсти се раздвижиха, сякаш вече обработваха вълшебния материал, меката слонова кост. — Сега, утре... — гласът му затрепери — и това ми дадохте вие, професоре, вашата наука...

Художникът скочи, сграбчи ме за ръката, устремил се целият към мен като дете към баща си, но се засрами от порива си, извърна се и седна до масата, като облегна глава на здравата си ръка. Раменете му леко потрепераха. Аз отидох в другата стая, сам, развълнуван до дъното на душата си, и поседях тихо там, пушейки цигара...

Разказът е публикуван в Библиотека „Космос“ №4 (приложение към брой 7/1969)

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.